

Co roku Święta Bożego Narodzenia i Nowy Rok spędzamy w tradycyjny sposób z rodziną i bliskimi i mimo iż dziś istnieją inne formy przekazywania sobie życzeń, nie zapominamy także o napisaniu świątecznych kartek do sporej grupy znajomych i krewnych. Czynimy to od lat nie pamiętając jakie były początki tego miłego zwyczaju. Składanie życzeń z okazji najważniejszych świąt i nowego roku kalendarzowego ma ponad wiekową tradycję. Za pomysłodawcę kartki świątecznej uważany jest Szkot Thomas Sturrock, który swoje pierwsze dzieło stworzył w 1841 r. Jednak to Henry Cole dyrektor Muzeum Wiktorii i Alberta w Londynie, posiadający bardzo wielu znajomych i któremu wypisywanie listów ze świątecznymi życzeniami zajmowało mnóstwo czasu, w 1843 r. zamówił u znajomego rysunek z wypisanymi życzeniami i rozesłał go do współpracowników i przyjaciół, jest uważany za prekursora tego zwyczaju. Pomysł się spodobał i przyjął.

Karty pocztowe dopuszczono do obiegu międzynarodowego dopiero w 1875 roku i od tej pory pocztówki także te świąteczne krążą po całym świecie. Ich kolekcjonowanie stało się rozpowszechnioną modą już pod koniec XIX wieku.

Archiwum Zamku Królewskiego na Wawelu posiada duży zbiór filokartystyczny, obejmujący karty pocztowe od 1891 roku po dzień dzisiejszy. Wśród nich znajdują się również pocztówki świąteczno-noworoczne.

Na ziemiach polskich świąteczne pocztówki pojawiły się z końcem XIX w. Na rozwój tego obyczaju należy popatrzeć w szerszym kontekście geopolitycznym Polski, podzielonej między zaborców, pozbawionej własnej państwowości. Specyfiką kart świąteczno-noworocznych powstałych w czasach zaborów było nadanie im narodowego charakteru. Na wydawanych wówczas pocztówkach, znajdujemy odbicie dążeń niepodległościowych Polaków. Na kartach pocztowych umieszczano oprócz symboli czysto religijnych również motywy o patriotycznym zabarwieniu. Inspiracją były zaczerpnięte z narodowej i religijnej ikonografii symboliczne, alegoryczne obrazy i literackie skojarzenia, a także chlubne tradycje jak również krzepiące ducha narodowe wydarzenia.



Wyd. Fr. Karpowicz, Warszawa

Można powiedzieć że kartki świąteczno-noworoczne odgrywały rolę propagandową, miały za zadanie rozbudzać i podtrzymywać patriotyczne uczucia społeczeństwa.

W zaborze austriackim, który jako jedyny posiadał namiastkę swobód narodowych, wydawcy mogli pozwolić sobie na większą swobodę w umieszczaniu symboli, metafor, emblematów najróżniejszych rozwiązań formalnych i tematycznych. Główny nurt życia kulturalno-politycznego skupiał się w Krakowie i Lwowie.

Powstawały tu firmy wydawnicze takie jak wydawnictwo „Salonu Malarzy Polskich”, „Akropol” Henryka Frista, Wydawnictwo Stanisława Andrzeja Krzyżanowskiego, Wydawnictwo „Wisła”, „Sztuka”, „Polonia” czy lwowski „Postęp”. Działali tu zarówno mniej lub bardziej znani rysownicy, malarze, ilustratorzy którzy współtworzyli karty pocztowe jak również uznani twórcy epoki m. in. Adam Setkowicz, Tadeusz Rybkowski, Kajetan Saryusz Wolski, Ludwik Stasiak, Stanisław Tondos.

Kartki o zabarwieniu świąteczno-patriotycznym wysyłane z Krakowa czy Lwowa trafiały legalną drogą do Polaków w pozostałych zaborach ku pokrzepieniu serc. Wydawanie podobnych pocztówek na terenach zajętych przez Rosję i Prusy wiązało się z konsekwencjami dla wydawcy i projektanta.

Czego życzone sobie na Święta Bożego Narodzenia i Nowy Rok? Nie rozpisywano się zanadto, gdyż sama ilustracja była naladowana różnego rodzaju symbolami, wystarczyło dopisać standardową formułkę. Powszechnie stały się szczególnie na kartkach noworocznych aluzje do aktualnej sytuacji politycznej, ukazywanie dumy narodowej tak w okresie zaborów jak również już po odzyskaniu przez Polskę niepodległości. Do najpopularniejszych motywów należały - postać Orła Białego z rozpostartymi skrzydłami z koroną nad głową, wizerunek Matki Boskiej Częstochowskiej, królowej narodu polskiego biorącej lud polski pod opiekę, polskiej husarii, jak również postaci historycznych i bohaterów narodowych.



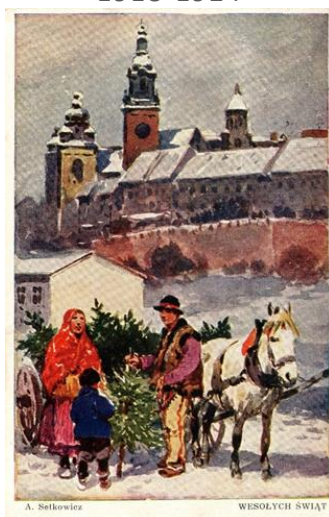
Wydawnictwo „Sztuka” Kraków  
1918-1924



Wydawn. Sal. Mal. Polsk.  
Kraków 1910 r.



Wydawnictwo „POCZTÓWKI”  
lata 20 XX w.



Inspirowano się również regionalnym folklorem stąd na pocztówkach pojawiały się krakowskie szopki, postaci w krakowskich i górskich strojach, krakowskie andrusy.

Seria „MALARSTWO POLSKIE”



Brak wydawcy, lata 20 XX w.



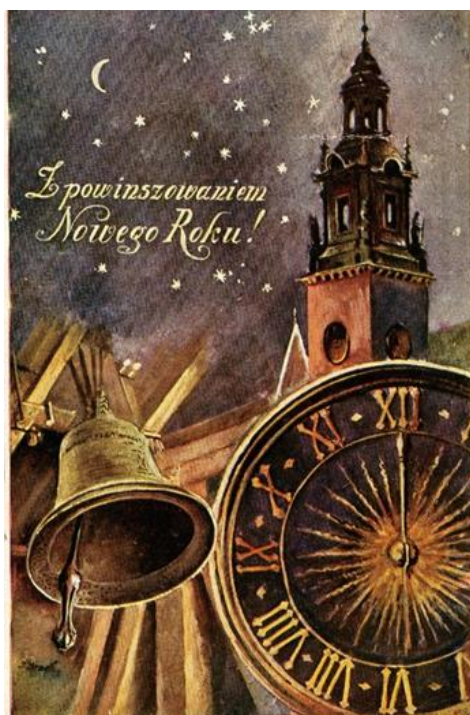
Wydawnictwo Salonu malarzy  
Polskich w Krakowie  
lata 30 XX w.



Wydawnictwo Salonu  
Malarzy Polskich w Krakowie  
1929

W okresie międzywojennym polska biało-czerwona flaga.

W tej ikonografii szczególne miejsce zajmował Wawel jako sanktuarium narodowych relikwii, miejsce spoczynku królów. Nic zatem dziwnego, że to niezwykle ważne dla narodowej tożsamości wzgórze tak chętnie umieszczano jako jeden z motywów świątecznej karty pocztowej, często jako tło dla choinki, gałązki świerkowej czy ostrokrzewu, oplątka czy gwiazdy betlejemskiej.



Na kartkach noworocznych często pokazywany był motyw wieży zegarowej wawelskiej katedry, jutrzienka rozświetlająca sylwetę wawelskiego wzgórza, dzwon Zygmunta.

Jedną z najbardziej wymownych pocztówek noworocznych jest ta z l. 1906-1908 przedstawiająca Orła białego pod koroną obejmującego swoimi skrzydłami tarcze herbowe Rusi (Michał Archanioł) i Litwy (Pogoń), przedstawiająca dążenia narodu do ponownego zjednoczenia ziem polskich z okresu jej największej świetności.



Wydawn. sal. mal.polsk  
Kraków 1908



Także jednym z motywów zjednoczenia ziem polskich widzimy w przedstawieniu postaci królowej Jadwigi dzierżącej w rękach dwie tarcze herbowe Korony i Litwy na tle zegara.

Wydawn. Sal. Mal. Polsk.  
Kraków 1907

Tego rodzaju pocztówki były znakiem, że każdy Nowy Rok przybliży Polaków do odzyskania niepodległości. Krakowski malarz Adam Setkowicz często umieszczał na malowanych przez siebie świątecznych pocztówkach Wawel.

Na jednej z nich należącej do naszej kolekcji widzimy siedzące na sianie Dzieciątko Jezus otulone pieluszką, umieszczone w sześcioramiennym gwiazdzie, za nim zaś przez kamienną arkadę widoczna jest sylweta Wawelu. Poniżej tarcza herbowa z Orłem w koronie oraz opłatki przewiązane ozdobną wstęgą, a wszystko to na tle gałązek ostrokrzewu i choiny.

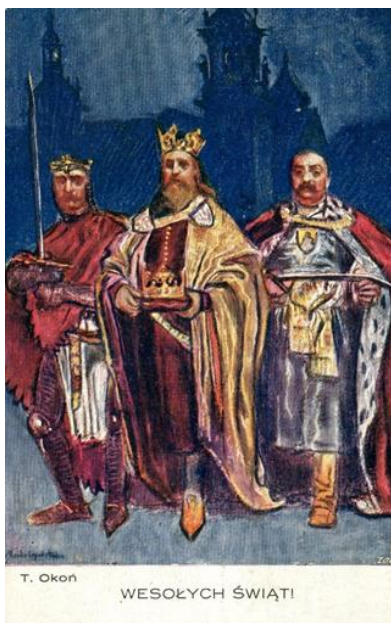


Wydawn. Kart. Polsk. - A.S  
Kraków 1907-1918

Kajetan Sariusz Wolski nazywany twórcą narodowych symboli stworzył kompozycję świąteczną złożoną z jutrzynki oświetlającej wzgórze wawelskie u stóp którego położona tarcza herbowa Rzeczypospolitej oraz wiązka opłatek przewiązana szarfą, na której widnieje napis „Wesołych Świąt”.



S.M.P.Kr X 1939 – I 1940



Na pocztówce, której twórcą był Tadeusz Okoń, wydanej przez krakowskie wydawnictwo „Polonia” widzimy wizerunki trzech królów - Bolesława Chrobrego pierwszego koronowanego władcy Polski, Kazimierza Wielkiego budowniczego ekonomicznej potęgi Polski i Jana III Sobieskiego obrońcę wiary chrześcijańskiej na tle nocnego zarysu katedry wawelskiej. Przedstawienie to miało symbolizować potęgę Rzeczypospolitej z jej najlepszych okresów i być ważnym jej przypomnieniem dla obecnych pokoleń.

Wydawnictwo „Polonia”  
Kraków przed 1932 r.

Ciekawa jest również znajdująca się w zbiorze Archiwum pocztówka z okresu okupacji niemieckiej wydana przez przejęty przez okupanta wydawnictwo Henryka Fresta w Krakowie wydające pod nazwą „Grapsche Kunstanstalt „Akropol” Krakau. W znacznej mierze opierało się ono na przedwojennych wzorach Salonu Malarzy Polskich. Ośnieżoną sylwetkę Wawelu i Katedry przedstawioną na tle ciemnogranatowego nieba rozświetla blaskiem świeczka umieszczona na świerkowej gałęzi.  
[pocztówka 2222]

Grapsche Kunstanstalt „Akropol” Krakau lata 40 XX w.



Pod względem artystycznym nie są to dzieła o wysokiej wartości, ale przepojone są szczerym patriotyzmem. Najstaranniej i na wysokim poziomie typograficznym produkowano kartki w drukarni Anczyca (1866-1938). Oglądając prostokątne kartoniki sprzed ponad stu lat oraz czytając pełne uroku życzenia z przeszłości, wyobrażamy sobie epokę i ludzi którzy w niej żyli.

Pocztówkę mógł zaprojektować każdy i wysłać po naklejeniu znaczka i zaadresowaniu jej według wymogów pocztowych. Niektóre wydawnictwa, aby ułatwić amatorom własnych kart pocztowych, przygotowywały kartoniki o wymiarach pocztówek (9 x 14 cm) z miejscem na znaczek i adres, a od 1904 r. również na korespondencję. Krakowianie tworzyli swoje własne karty pocztowe na miarę posiadanych umiejętności i zdolności.

Dziś pocztówka jest obiektem kolekcjonerskim, ale przede wszystkim niezastąpionym dokumentem obyczajowym oraz ikonograficznym, a także dokumentem źródłowym pomocnym w badaniu historii, kultury i obyczajów.

Spróbujmy zatem i dziś dać upust swojemu talentowi plastycznemu i literackiemu stwórzmy własne kartki świąteczno-noworoczne, które byłyby świadectwem czasów w których przyszło nam żyć.

Katarzyna Pająk  
kustosz, Zbiory Archiwum